

Biblijne wzorce Ogrodu Rajskiego w pocysterskim zespole klasztorno-pałacowym w Rudach – znaczenie i symbolika

Tematem niniejszego szkicu jest ogólnodostępny ogród w pocysterskim zespole klasztorno-pałacowym w Rudach w pobliżu Raciborza (il. 1–2). Otwarty dla zwiedzających wirydarz powstał w 2015 r. dzięki pozyskaniu środków finansowych z funduszy Unii Europejskiej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007–2013. Pomysłodawcą i twórcą dzieła jest ksiądz Jan Rosiek, dyrektor Ośrodka Formacyjno-Edukacyjnego Diecezji Gliwickiej w Rudach. Przy realizowaniu projektu wsparcia udzieliło przedsiębiorstwo Mileny i Dariusza Makoszków z Tarnowskich Gór zajmujące się konserwacją zabytkowej architektury. Opiekę nad roślinami sprawuje natomiast firma ogrodnicza HORTUS z Rud. Warto podkreślić, że sprowadzając rośliny chronione, twórcy uczynili wirydarz miejscem, gdzie można podziwiać gatunki rzadko spotykane.

Ksiądz Jan Rosiek przeprowadził rewitalizację wirydarza, uwzględniając przy tworzeniu ogrodu konkretne realia i historyczny kontekst tego miejsca: jest to próba nowoczesnego odtworzenia ogrodu cystersów w oparciu o duchowość tego zakonu. Nasadzenia starano się dobrać w taki sposób, aby zapewnić ich kwitnienie od czerwca do września. W niektórych przypadkach są to rośliny nie tylko kwitnące, ale również wydzielające ziołowe aromaty.

Oprócz walorów estetycznych i botanicznych, ideą przyświecającą twórcom ogrodu było także podsuwanie odwiedzającym bogatych treści symbolicznych. Zagadnienie to wymaga dalszych badań, które muszą być oparte na próbie skonkretyzowania specyfiki duchowości

cysterskiej oraz analizie możliwości, jakimi dysponowali założyciele tego typu obiektów botanicznych. Badania takie autorka zamierza w najbliższych latach pogłębiać w Polsce i w Europie. Prezentowana praca ma na celu zaprezentowanie i omówienie realizacji opisywanego projektu, w tym scharakteryzowanie kolejnych kwater w kontekście biblijnym, a nie tylko architektonicznym. W następnym planuje się wykonanie szczegółowej analizy botanicznej poszczególnych nasadzeń z uwzględnieniem ich symboliki. Autorka ma przy tym świadomość, że zagadnienia te były przedmiotem prac wielu uznanych naukowców, którzy opisywali podejmowane tu kwestie z różnych perspektyw, uwzględniając przy tym liczne konteksty.

Na początku konieczne jest wyjaśnienie pojęcia raju (*paradeisos*), a więc ogrodu Bożego. To święty obszar, który, mimo że został w pewien sposób oddzielony od pozostałej części ziemi, uważany był za punkt spotkania, miejsce komunikacji między niebem a ziemią, światem ludzkim i pozaludzkim. Dało to początek koncepcjom raju jako wyjątkowego miejsca, w którym Bóg przechadza się, aby spotkać się z człowiekiem¹. Przestrzeń podobną do opisywanego w Starym Testamencie raju starali się kształtować w zakładanych przez siebie ogrodach zakonnicy z różnych zgromadzeń, w tym także cystersi. W pięknie przyrody widzieli oni odbicie doskonałości Bożego planu stworzenia². Należy podkreślić, że wygląd ogrodów klasztornych nie był jednolity, mimo że podlegały one ustalonym regułom i zwyczajom. Na różnice wpływały między innymi pory roku i klimat, warunkowany w poszczególnych przypadkach położeniem geograficznym³. Zawsze jednak określona forma ogrodów i dobór uprawianych w nim roślin niosły ze sobą głębokie treści symboliczne; poszczególne kwiaty i zioła miały przypisane konkretne znaczenia, zaś wszystkie razem – poprzez same walory estetyczne – odsyłały do kategorii wyższych, boskich⁴.

Wirydarz, ogród-dziedziniec przeznaczony do przechadzania się, był miejscem poszukiwania piękna zmysłowego, ale przede wszystkim

¹ M. Krenz, *Średniowieczna symbolika wirydarzy klasztornych*, Kraków 2005, s. 11.

² W. Tatarkiewicz, *Historia estetyki*, t. 2: *Estetyka średniowieczna*, Warszawa 1988, s. 169.

³ Z. Włodarczyk, A. Wajda, *Od klasztornej wirydarza do dydaktycznej kolekcji roślin biblijnych – czyli o judeochrześcijańskiej wizji rajskiego ogrodu*, „Czasopismo Techniczne”, 2007, z. 10, s. 253.

⁴ M. Krenz, *Średniowieczna symbolika*, s. 110.

obcowania z Bogiem, który ukazuje się człowiekowi przez różnorodność dzieła stworzenia i mądrość objawioną w historii zbawienia⁵. Historię tę uobecniały konkretne rośliny wykorzystane w danej realizacji. Dawało to spacerującym możliwość kontemplacji piękna w historii świata (zwłaszcza wybranych wątków biblijnych). Ogród taki stawał się dobrym środowiskiem, w którym człowiek mógł doświadczać przedsmaku rajskiej radości⁶. Perspektywa taka pozwalała widzieć życie na ziemi jako oczekiwanie na spełnienie obietnicy powrotu do utraconego szczęścia.

Obserwacja i rozważanie piękna oraz sensowności stworzenia to okazja do zachwytu nad bliskością Boga i pielęgnowania nadziei na odzyskanie rzeczywistości raj utraconej wskutek grzechu. Przestrzeń taka miała służyć odnajdywaniu doświadczenia wewnętrznego stanu, w jakim znajdowali się Adam i Ewa przed grzechem pierworodnym. Przez kontemplację mnisi bliżej poznawali Boga, mogli widzieć Jego miłość, przebywać z Nim w szczęśliwej komunii.

Założenia te są cechą charakterystyczną mistyki św. Bernarda z Clairvaux. Wieloletni opat francuskiego klasztoru głosił, że rozbudzana za pomocą lektury i rozważania Pisma Świętego miłość prowadzi do całkowitego zjednoczenia duszy z Chrystusem, Słowem Wcielonym. Osiągnięcie owego oblubieńczego zjednoczenia jest celem modlitwy, kontemplacji, rozpamiętywania scen biblijnych⁷.

Warunkami koniecznymi do rozwijania mądrości i świętości są cisza i milczenie – tylko całkowite wyciszenie serca poprzez konsekwentne uwalnianie się od szumu ludzkich spraw pozwala dotrzeć do prawdy o sobie samym i Bogu. Tylko w takiej atmosferze i w otoczeniu piękna przyrody można usłyszeć głos Stwórcy i odkryć Jego wolę. To cisza ogrodu pozwala odnaleźć w dziele stworzenia i we własnym sercu „znaki i ślady” Boga – *vestigia Dei*⁸. Właśnie dlatego św. Bernard zalecał swoim współbraciom jak najczęstsze przebywanie z daleka od siedzib ludzi, w ciszy, jaką gwarantuje przyroda. Stąd również wypływał

⁵ P. Grelot, *Raj*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, tłum. i oprac. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 851.

⁶ Tamże.

⁷ I. Kołodziejczyk, *Duchowość cysterska*, „Cistercium Mater Nostra. Tradycja – Historia – Kultura”, 1, 2007, s. 18–19.

⁸ Tamże, s. 24.

impuls do tworzenia ogrodów, gdzie stęsknione ludzkie serce może spotkać Stworzyciela.

Projekt rudzkiego wirydarza pozwala na odnalezienie w nim pierwotnych cysterskich założeń zrealizowanych przy współcześnie dostępnych środkach. Jego wewnętrzna część podzielona została na odseparowane ścieżkami kwatery, które mają geometryczny układ, zgodny z zasadą *ad quadratum*. Takie ułożenie ma odwzorowywać kształt kwiatu: centralnie usytuowany zbiornik (fontanna) wraz z grupami roślin przypominającymi płatki tworzy jego koronę. Wszystko zaś otacza wiecznie zielony bukszpan – symbol prostoty i pokory pomagającej w kontemplacji, ale i nadziei na zbawienie, która jest fundamentem życia wierzących⁹.

Każda z czterech kwater została zaprojektowana oddzielnie. Segmenty usytuowane po przekątnej mają podobny, choć nie identyczny układ. Zasadami, które porządkują cały obiekt, są harmonia, prostota i umiar – cechy konstytutywne architektury cysterskiej¹⁰. W każdej części określono punkt centralny, będący jednocześnie dominantą wysokościową w postaci niewielkiego drzewka lub krzewu. Kolejne okalające go pasma roślin, aż do skrajnego, utworzono z bylin, które nie osiągną takich rozmiarów i nie zasłonią środkowego nasadzenia.

Ze względu na kontemplacyjny charakter wirydarza poszczególne kwatery otrzymały odmienną wartość znaczeniową. W poszczególnych elementach rudzkiego ogrodu poprzez wprowadzenie wydarzeń związanych z konkretnymi figurami biblijnymi odwzorowana jest historia zbawienia. Opisują ją zioła, drzewa, krzewy i kwiaty, zaś dodatkowo akcentuje fontanna i projekt przestrzeni, która rozplanowana została w taki sposób, by umożliwić spotkanie z Bogiem nie tylko na płaszczyźnie duchowej i intelektualnej, ale także za pomocą zmysłów. Kwatery ułożone zostały tak, by osoba odwiedzająca wirydarz, oglądając je zgodnie z ruchem wskazówek zegara, przypominała sobie chronologicznie uporządkowane wydarzenia znane z Biblii. Następujące po sobie sekcje mają obrazować kolejno dzieje ze Starego Testamentu (utworzenie ogrodu Eden, historię Adama i Ewy, budowę arki Noego) i Nowego (sceny z życia Najświętszej Maryi Panny – Zwiastowanie,

⁹ Według św. Ambrożego, zob. S. Kobielus, *Florarium christianum*, Kraków 2006, s. 38.

¹⁰ W. Tatarkiewicz, *Historia estetyki*, t. 2, s. 171–172.

ucieczkę do Egiptu i tajemnice rózańcowe), a także wizję Chrystusa jako Zbawiciela świata i odrodzenie człowieka po zmartwychwstaniu¹¹.

Pierwsza kwatery nazwana została *Eden – Adam i Ewa* (il. 3). Pośrodku rośnie ozdobna jabłoń John Downie (nr 7)¹². Dookoła zasadzono kwiaty symbolizujące Ewę: mikołajek alpejski (nr 24)¹³, tulipany ogrodowe (nr 51) (kwiat ten należy do roślin szybko przekwitających, a w malarstwie przedstawiany był jako jeden z symboli marności)¹⁴. Do postaci obojga pierwszych rodziców odsyłają trzy odmiany szaławii (nr 47–49) i miodunka pstra o dwukolorowych liściach (nr 44)¹⁵. Nasadzenia te okolono przywrotnikiem ostroklapowym (nr 12)¹⁶ i goździkiem sinym (nr 15)¹⁷. Na obrzeżach rabaty posadzono też poziomki (nr 25). Mają one przypominać o raju bezpowrotnie utraconym przez Adama i Ewę, lecz również odsyłać do zapowiedzi zbawienia możliwego dzięki ofierze Chrystusa i podsycać nadzieję powrotu do stanu pierwotnego rajskiego szczęścia. Drobne czerwone owoce mogą również być interpretowane jako pokarm, który będą otrzymywać zbawieni¹⁸. W tym samym miejscu możemy również podziwiać przebiśniegi (nr 26)¹⁹ – kwiat mający nieść pociechę wygnanym z raju.

Kwaterna ta, obrazująca Eden, w którym Bóg umieścił człowieka (Rdz 2,8), jest dla odwiedzającego katechezą mówiącą o tym, że pierwsi ludzie, mieszkając w ogrodzie, doświadczali zjednoczenia ze

¹¹ Informacje zaczerpnięte z oficjalnej strony internetowej pocysterskiego zespołu klasztorno-pałacowego w Rudach: www.rudy-opactwo.pl/?a=rajski_ogrod (dostęp: 11.08.2017); zob. także: J. Rosiek, ...z tęsknoty za rajem. *Ogród biblijny w starym opactwie w Rudach* [maszynopis].

¹² *Malus Mill*, John Downie – jabłoń (drzewo). W ikonografii Kościoła zachodniego w przedstawieniach raju pojawia się jabłoń; zob. S. Kobielius, *Florarium*, s. 90.

¹³ *Eryngium alpinum* – mikołajek alpejski (bylina).

¹⁴ *Tulpa hybr.* – tulipan ogrodowy (bylina); zob. L. Rotter, *Symbolika kwiatów i ziół, w: Symbolika roślin. Heraldyka i symbole chrześcijańskie*, red. J. Marecki, L. Rotter, Kraków 2007, s. 156–157.

¹⁵ *Pulmonaria saccharata*, Mrs Monn – miodunka pstra (bylina).

¹⁶ *Alchemilla mollis* – przywrotnik ostroklapowy (bylina).

¹⁷ *Dianthus gratianopolitanus* – goździk siny (bylina), symbol między innymi miłości; zob. M. Michniewska, *Rośliny w małopolskim malarstwie tablicowym 1420–1540*, Kraków 2014, s. 63; S. Kobielius, *Florarium*, s. 78.

¹⁸ *Fragaria hybrida*, Pink Panda – poziomka ozdobna (bylina); zob. S. Kobielius, *Florarium*, s. 182; M. Michniewska, *Rośliny*, s. 64.

¹⁹ *Galanthus nivalis* – śnieżyczka przebiśnieg (bylina).

Stwórcą. Ważne jest tu wskazanie na obszar, który człowiek otrzymał od Boga²⁰, miejsce, gdzie przebywał ze Stwórcą i aniołami. Przestrzeń ta postrzegana jest jako ogród szczęśliwości, którą człowiek utracił przez nieposłuszeństwo i grzech. Pierwotną jedność z Bogiem i możliwość powrotu do raju – stanu szczęścia i wolności od grzechu – przywróciło odkupienie win ludzi przez mękę i śmierć Chrystusa.

Kolejna kwatery obrazuje dzieje od budowy arki Noego, do Zwiastowania (il. 4). Centralny punkt stanowi cyprysik Lawsona Lane (nr 4)²¹. Ma on przypominać drzewo, którego Noe prawdopodobnie użył do budowy arki ze względu na jego wytrzymałość²². Dookoła umieszczono ostrokrzew Meservy (nr 6)²³ i karbowanolistny (nr 5)²⁴ oraz po dwie odmiany krwawnika (nr 10–11)²⁵ i dyptamu jesionolistnego (nr 18 i 21)²⁶, zwanego również gorejącym krzewem Mojżesza, a także jeżówkę purpurową (nr 23)²⁷. Mniejsze rośliny posadzone wokół, to: hyzop lekarski (nr 29)²⁸ – roślina rytualna wzmiankowana w Biblii po raz pierwszy przy opisie wyjścia Izraelitów z Egiptu (hyzop używany był podczas obrzędowego pokropienia, które oczyszczało ludzi z grzechu; stosowano go także jako lekarstwo), śláz piżmowy (nr 33)²⁹ i goryczka dahurska (nr 27)³⁰. Kwaternę obramowują inne rośliny lecznicze: lebiodki

²⁰ S. Kobieliński, *Człowiek i ogród rajski w kulturze religijnej średniowiecza*, Warszawa 1997, s. 80.

²¹ *Chamaecyparis lawsoniana* – cyprysik Lawsona (drzewo).

²² D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, tłum. i oprac. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa 1990, s. 160.

²³ *Lex meserveae* – ostrokrzew Meservy.

²⁴ *Ilex crenata*, Golden Gem – ostrokrzew karbowanolistny (krzew).

²⁵ *Achillea millefolium* – krwawnik pospolity.

²⁶ *Dictamnus album* – dyptam jesionolistny (bylina); zob. M. Michniewska, *Rośliny*, s. 92; B. Szczepanowicz, *Atlas roślin biblijnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków 2003, s. 70.

²⁷ *Echinacea purpurea* – jeżówka purpurowa (bylina).

²⁸ *Hyssopus officinalis* – hyzop lekarski (bylina); zob. B. Szczepanowicz, *Atlas roślin biblijnych*, s. 164–166.

²⁹ *Malva moschata* – śláz piżmowy (bylina).

³⁰ *Gentiana dahurica* – goryczka dahurska (bylina).

pospolite (nr 36)³¹ i kocimiętka Faassena (nr 35)³². Posadzenie ich ma znaczenie nie tylko praktyczne (zapach), ale i symboliczne: w tym miejscu, przypominającym dramatyczne i burzliwe losy patriarchów – ludzi nacechowanych słabościami i noszących piętno grzechu pierworodnego – byliny o charakterze leczniczym są obietnicą uzdrowienia ciała, ale i duszy, znakiem ulgi w cierpieniu i przypomnieniem nadziei na życie wieczne³³.

Przywołanie arki Noego w wirydarzu nie jest bezpodstawne, stanowiła ona bowiem – podobnie jak opisywany wcześniej ogród rajski – swego rodzaju sanktuarium, święte miejsce wydzielone przez Boga, osłaniane Jego mocą przed wodami potopu. Na fakt sakralizacji wskazuje chociażby procesyjne wchodzenie na arkę Noego wraz z rodziną i zwierzętami (Rdz 7,7). Nie bez powodu jest więc wspomniana jako miejsce ocalenia, przestrzeń, gdzie Noe i jego synowie oddawali Bogu cześć i dziękowali Mu za ratunek³⁴.

Miejscem, którego w szczególny sposób dotknął Bóg, staje się też płonący krzew zauważony przez Mojżesza podczas pasienia owiec. Patriarcha widzi Jahwe pod postacią płomienia, „ze środka krzewu” (Wj 3,2), a dobiegający stamtąd głos nie pozwala mu zbliżyć się i nakazuje zdjąć obuwie, „gdyż miejsce, na którym stoisz, jest ziemią świętą” (Wj 3,5). Mamy więc do czynienia z kolejnym miejscem spotkania Boga z człowiekiem, które dotknęła uświęcająca łaska Stwórcy³⁵.

W kwaterze pierwszej rośliny odnosiły się do wyobrażenia Adama i Ewy, którzy w egzegezie chrześcijańskiej ukazywani byli jako prefiguracje Maryi i Zbawiciela, zaś kwatery trzecia unaocznia poszczególne wydarzenia z życia Chrystusa i Jego Matki³⁶.

³¹ *Origanum vulgare* – lebiodka pospolita (bylina). Uważano, że roślina ta leczy rany zadane żelazem, co pozwalało uznać ją za symbol Chrystusa, który zieleń sakramentu pokuty koi rany zadane człowiekowi przez grzech; zob. S. Kobielus, *Florarium*, s. 55.

³² *Nepeta faassenii* – kocimiętka Faassena (bylina).

³³ Zob. M. Krenz, *Średniowieczna symbolika*, s. 116.

³⁴ *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11*, tłum. J. Lemański, w: *Nowy komentarz biblijny*, cz. 2, red. A. Paciorek, R. Bartnicki, T. Brzegowy, Częstochowa 2014, s. 388.

³⁵ R. Krawczyk, *Mojżesz w historii Zbawienia*, „Studia Elbląskie”, 15, 2014, s. 107; *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11*, s. 145.

³⁶ M. Krenz, *Średniowieczna symbolika*, s. 10.

Trzecia kwatery symbolizuje Żywot Najświętszej Maryi Panny – *od ucieczki do Egiptu po tajemnice różańcowe* (il. 5). Dominantę wysokością tej kwatery stanowi umieszczony pośrodku klon palmowy (nr 1)³⁷. Przybliży on historię ucieczki Świętej Rodziny do Egiptu. Dookoła umieszczono kwiaty mające symbolizować poszczególne cechy Matki Boskiej: orlik ogrodowy (nr 13) – niewinność, troskliwość³⁸, lilia królewska (nr 31) – niewinność, czystość, dziewictwo, niepokalane poczęcie³⁹, przywrotnik ostroklapowy (nr 12), goździk kropkowany (fioletowy nr 16, biały nr 17) – kwiat odnoszony do cnót oraz wskazujący na jednocześnie dziewictwo i macierzyństwo Bożej Rodzicielki⁴⁰. Wdzięk i piękno Madonny przypominają: pierwiosnek ząbkowany (Alba nr 42, Rubin nr 43) – również symbol Wcielenia Chrystusa⁴¹, i dębik ośmiopłatkowy (nr 22)⁴². Dookoła rosną pachnące zioła lecznicze, między innymi piwonia chińska (Festiva Maxima nr 37, Karl Rosenfeld nr 38, Sarah Barnhardt nr 39)⁴³, krwawnik pospolity (nr 11).

Odniesienie do Maryi jest istotne nie tylko ze względu na rolę nowej Ewy, przypisaną Jej w pierwszych wiekach chrześcijaństwa. Matka Chrystusa uosabia również doskonałą czystość, niewinność i bezgrzeszność. Wydając na świat Zbawiciela, usunęła tragiczny skutek grzechu pierwszych rodziców i dała ludziom nadzieję na powrót do stanu pierwotnego szczęścia i jedności z Bogiem, a zatem stała się „pomostem” między Starym i Nowym Testamentem⁴⁴.

Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny jest też istotnym rysem duchowości św. Bernarda, który był gorącym czcicielem Matki Boskiej,

³⁷ *Acer palmatum* – klon palmowy (drzewo). Liście tej rośliny mają przywoływać skojarzenie z palmami, o których była mowa w tekstach apokryficznych dotyczących ucieczki Świętej Rodziny do Egiptu; zob. S. Kobielius, *Florarium*, s. 166.

³⁸ *Aquilegia cultorum*, Blue Jay – orlik ogrodowy (bylina); zob. M. Michniewska, *Rośliny*, s. 78–79.

³⁹ *Lilium regale*, Album – lilia królewska (bylina); zob. S. Kobielius, *Florarium*, s. 122–124; M. Michniewska, *Rośliny*, s. 59–60.

⁴⁰ *Dianthus deltoides* – goździk kropkowany, fioletowy/biały (bylina); zob. S. Kobielius, *Florarium*, s. 78; M. Michniewska, *Rośliny*, s. 63.

⁴¹ *Primula denticulata*, Rubin, Alba – pierwiosnek ząbkowany (bylina); zob. S. Kobielius, *Florarium*, s. 174.

⁴² *Dryas octopetala* – dębik ośmiopłatkowy (bylina).

⁴³ *Paeonia lactiflora*, Festiva Maxima, Karl Rosenfeldt, Sarah Barnhardt – piwonia chińska (bylina).

⁴⁴ Cyt. za: M. Krenz, *Średniowieczna symbolika*, s. 109–110.

i zalecał wiernym, aby u Niej szukali pomocy i Ją prosili o pośrednictwo u Boga. Opat z Clairvaux był znakomitym popularyzatorem żywego kultu Matki Boskiej. Dzięki jego dziełom cystersi rozpowszechniali kult Maryi jako pośredniczki prowadzącej do Chrystusa i zabezpieczającej duchowy wzrost człowieka⁴⁵. To dzięki Jej wstawiennictwu i za Jej pośrednictwem ludzie otrzymują liczne łaski i pomoc⁴⁶.

W centrum czwartej kwatery: *Chrystus jako Zbawiciel świata i odrodzenie po zmartwychwstaniu* (il. 6), znajduje się migdałowiec trójklapowy (nr 9), jednoznaczny symbol Chrystusa⁴⁷. Dookoła umieszczono trzy krzewy laurowiśni (nr 8)⁴⁸, mające – przez podobieństwo do lauru – oznaczać Jego ostateczne zwycięstwo nad śmiercią. O Męce Pańskiej przypominają dwie odmiany serduszki okazałej (nr 19, Alba nr 20) – odsyłają one do obrazu przebitego serca Chrystusa⁴⁹, bodziszek korzeniasty (nr 28)⁵⁰, mak wschodni (nr 40) – czerwone płatki symbolizują tu krew Chrystusa. Kwatera obramowana została firletkami chalcedońskimi (nr 32)⁵¹, sasankami zwyczajnymi (nr 45, Alba nr 46)⁵² i stokrotkami (nr 14) symbolizującymi niewinność Zbawiciela, ale i życie wieczne uzyskane dzięki Męce i Zmartwychwstaniu⁵³. Pozostałe zioła i kwiaty, które można tu znaleźć, to mięta pieprzowa (nr 34)⁵⁴, stokrotka pospolita (nr 14), szalwia omszona (Mainacht nr 48)⁵⁵, szalwia lekarska

⁴⁵ Zob. S. Kiełtyka, Święty Bernard z Clairvaux, Kraków 1984, s. 345, 359; także: A.M. Wyrwa, *Cystersi. Geneza, duchowość, organizacja życia w zakonie (do XV wieku) i początki fundacji na ziemiach polskich. Zarys*, w: *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. D. Olszewski, Kielce 1990, s. 18.

⁴⁶ I. Kołodziejczyk, *Duchowość cysterska*, s. 16.

⁴⁷ *Amygdalus triloba* – migdałowiec trójklapowy (drzewo). Chrystus jest porównywany do gałązki migdałowca; zob. D. Forstner, *Świat symboliki*, s. 169.

⁴⁸ *Laurocerasus officinalis* – laurowiśnia (krzew).

⁴⁹ *Dicentra spectabilis* – serduszka okazała (bylina).

⁵⁰ *Geranium macrorrhizum* – bodziszek korzeniasty (bylina).

⁵¹ *Lychmis chalconica* – firletka chalcedońska (bylina).

⁵² *Pulsatilla vulgaris*, Alba – sasanka zwyczajna (bylina).

⁵³ *Bellis perennis* – stokrotka (bylina); zob. K. Pudelska, A. Mirosław, *Symbolika średniowiecznych ogrodów przyklasztornych i ich roślinność*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN”, 9, 2013, nr 2, s. 53.

⁵⁴ *Mentha piperita* – mięta pieprzowa (bylina).

⁵⁵ *Salvia nemorosa*, Mainacht – szalwia omszona (bylina).

(nr 50)⁵⁶ – a więc rośliny symbolizujące przebaczenie, uzdrowienie i miłosierdzie⁵⁷.

Wirydarzowa opowieść zmierza prostą drogą do Chrystusa, Jego pasji i zmartwychwstania. Już w „początkach” chrześcijaństwa ukazywany był On jako nowy Adam, dzięki któremu ludzkość odzyskała nadzieję życia wiecznego. Przywoływany już Bernard z Clairvaux uznawał, że jedynym pośrednikiem między Bogiem a człowiekiem jest Jezus Chrystus. Jego medytacje nad człowieczeństwem Zbawiciela i Jego cierpieniem prowadziły do kontemplacji niewyobrażalnej miłości Boga do ludzi.

W samym środku ogrodu umieszczono fontannę. Jej pierwsze znaczenie wydaje się czytelne i oczywiste: to źródło wody, której istotą jest ruch. Pulsując, nawadnia i użyźnia ziemię, zapewnia życiodajną wilgoć roślinom. Woda oczyszcza je i zapewnia wszystkim istotom życie, jest w niej jednak i głębsza symbolika: bijące źródło oznacza Chrystusa, dawcę niewyczerpanej mądrości (J 4,14)⁵⁸ (Ez 47,1–12; J 3,27)⁵⁹. To On jest źródłem „wody żywej”, miejscem najświętszym, drogą prowadzącą stworzenie z powrotem w ramiona Stwórcy⁶⁰.

Niniejszy szkic obejmuje tylko część wątków, które będą rozwijane w dalszych badaniach. Celem autorki było przede wszystkim zaprezentowanie dzieła ks. Jana Rośka jako inicjatywy nowatorskiej (choć nawiązującej do bogatej tradycji monastycznej) i wyjątkowo interesującej. Ogród został stworzony w oparciu o duchowość cystersów. Na szczególną uwagę zasługuje – co podkreślono powyżej – pomysł zobrazowania scen z Pisma Świętego za pomocą roślin. Wirydarz pełni dzięki temu funkcję dydaktyczną i pomaga kształtować duchowość osób, które go odwiedzają, pod warunkiem że będą oni operowali na tym samym poziomie rozpoznania treści symbolicznych, co autor projektu.

⁵⁶ *Salvia officinalis* – szalwia lekarska (bylina). Na znaczenie związane ze Zbawicielem wskazuje już nazwa rośliny, pochodząca od łacińskiego czasownika *salvare* – leczyć, ratować, zbawiać; zob. S. Kobielus, *Florarium*, s. 198–199.

⁵⁷ K. Pudelska, A. Mirosław, *Symbolika*, s. 52–53.

⁵⁸ M. Żak, *Prezentacja żywiołu ziemi i wody na wybranych przykładach ogrodów w sztuce średniowiecznej*, w: *Obraz i żywioły*, red. M. Mazurczak, M. Żak, Lublin 2007, s. 239.

⁵⁹ Tamże, s. 248.

⁶⁰ L.R. Mora, *Chrystus w historii zbawienia*, tłum. Z. Ziółkowski, Warszawa 1994, s. 11, 26.

Warto podkreślić, że w przeciwieństwie do średniowiecznych ogrodów klasztornych, zarezerwowanych wyłącznie dla zakonników, rudzki wirydarz pozostaje otwarty również dla świeckich. Tym ważniejsza jest jego rola w poszerzaniu i pogłębianiu wiedzy na temat Biblii, ale także – a może nawet przede wszystkim – w kształtowaniu postawy wiary. Jest to z pewnością miejsce cenne i wyjątkowe: namiastka raj, przestrzeń, gdzie toczy się żywa i aktualna opowieść o historii zbawienia, która może służyć spotkaniu z zapomnianym we współczesnym świecie Bogiem.